

УДК 94:[378.09:355.233.2:94-057.4](477.83-25)19(091/092)

DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/fhi.2025.26.4957>

СТОРІНКА З БІОГРАФІЇ ЛЕОНТІЯ ВОЙТОВИЧА: НАВЧАННЯ НА ВІЙСЬКОВІЙ КАФЕДРІ ЛЬВІВСЬКОГО ПОЛІТЕХНІЧНОГО ІНСТИТУТУ

Лариса ШЕЛЕСТАК

Львівський національний університет імені Івана Франка

катедра історичного краєзнавства

вул. Університетська, 1, 79000, Львів, Україна

e-mail: larysa.shelestak@lnu.edu.ua

ORCID ID: 0000-0001-8673-3931

Стаття присвячена студентському періоду життя професора Леонтія Вікторовича Войтовича. Л. Войтович навчався на машинобудівному факультеті Львівського політехнічного інституту. Попри цивільний фах радянські студенти, відповідно до закону про всезагальну військову повинність, навчалися на військових кафедрах вишів. Відтак одночасно здобували й військову спеціальність та звання офіцера Радянської армії. Мета статті – на мікроісторичному рівні проілюструвати військове навчання студентів Львівської Політехніки періоду загострення кризи радянської системи. На основі інтерв'ю із професором Л. Войтовичем, а також архівних матеріалів реконструйовано військове навчання з боку студента, безпосереднього учасника навчального процесу, надано оціночну характеристику вишколу. Проілюстровано окремий аспект студентського життя професора Л. Войтовича.

Ключові слова: професор Леонтій Войтович, військова кафедра, Львівська Політехніка, офіцери запасу, Радянська армія, освіта, Львів.

Наукове життя дослідника розпочинається з учнівської чи студентської лави і ніколи не завершується, адже щоб стати фахівцем, потрібно вчитися все життя. Таким прикладом науковця для нас є професор Леонтій Вікторович Войтович, шлях якого до історичних досліджень та відкриттів передувала низка довгих і пізнавальних сторінок його біографії. Студент Леонтій Войтович пов'язав себе із технічним фахом, через кон'юктуру радянської репресивної системи. Він навчався на механіко-машинобудівному факультеті Львівського політехнічного інституту* (далі – ЛПІ) упродовж 1967–1972 рр. на спеціальності “Динаміка та міцність машин”. Попри цивільний фах радянські студенти, відповідно до закону “про всезагальну військову повинність” від 1967 року, навчалися на військових кафедрах вишів. Відтак одночасно здобували й військову спеціальність та звання офіцера Радянської армії. Це не обійшло боком й майбутнього видатного історика – професора Л. Войтовича. Тому метою статті – на основі інтерв'ю з професором Л. Войтовичем проілюструвати сторінку із його студентського життя та на мікроісторичному рівні дослідити військове навчання студентів Львівської Політехніки періоду загострення кризи радянської системи. Основними завданнями є всебічна реконструкція військового навчання у Львівській Політехніці на основі досвіду студента, безпосереднього учасника навчального процесу, аналіз цього навчання та оціночна характеристика вишколу, а також висвітлення частини студентського життя професора Л. Войтовича.

Джерельною основою студії виступає інтерв'ю із безпосередніми учасниками навчального процесу: професором Л. В. Войтовичем², випускником військової кафедри П. Б. Дубчаком³ та викладачем, офіцером військової кафедри полковником М. С. Кузьменком⁴, що насичені великим фактичним матеріалом, спогадами та оцінюванням самого військового навчання. Аналіз неопублікованих архівних документів: протоколів партійних засідань військової кафедри, тематичних планів, штатних формулярів викладацького складу військової кафедри, дали нам можливість всесторонньо дослідити та проілюструвати військовий вишкіл студентів Політехніки в кінці 1960-х – на початку 1970-х рр. Тому у студії, окрім джерелознавчого, тематико-хронологічного та порівняльно-

* Тепер – Національний університет “Львівська Політехніка” (НУ“ЛП”).

¹ “Інтерв'ю із професором Леонтієм Войтовичем”, *Записала Лариса Шелестак*. Львів, 15 січня 2019 р.

² “Інтерв'ю із випускником хіміко-технологічного факультету ЛПІ Петром Богдановичем Дубчаком”, *Записала Лариса Шелестак*. Львів, 10 квітня 2019 р.

³ “Інтерв'ю із викладачем військової кафедри ЛПІ (1968–1978), начальником циклу експлуатації і ремонту автомобіля (1975–1978), полковником Миколою Степановичем Кузьменком”, *Записала Лариса Шелестак*. Львів, 11 квітня 2019 р.

⁴ Див.: Лариса Шелестак, “Спогади та оцінка випускників історичного факультету Львівського університету про навчання на військовій кафедрі”, *Вісник Львівського університету. Серія історична*, No. 56, 2024: 114–133, <http://dx.doi.org/10.30970/his.2024.56.12471>

історичного методів, було використано усноісторичний метод, апробований нами в попередніх наукових розвідках⁵, що надав можливість відтворити історичний колорит того часу й отримати цінну інформацію про організацію навчального процесу, матеріальну базу кафедри, навчальні дисципліни та вишкіл студентів на навчальних зборах у військах з погляду безпосереднього активного учасника, з його ставленням до військового навчання та рефлексією і оцінкою якості вишколу. Для демонстрації окремих аспектів життя професора Л. Войтовича використано біографічний метод, використовуючи біографічний матеріал для аналізу та висвітлення основних моментів цього навчання, аналізуючи взаємозв'язок індивідуального досвіду з історією військового вишколу, а також демонструючи короткі біографічні характеристики на офіцерів військової кафедри, про яких безпосередньо згадував респондент.

Вибір технічного вишу майбутнім доктором історичних наук був очевидним. За словами професора Л. Войтовича, перша причина чому він не обрав Держуніверситет (Львівський національний університет імені Івана Франка) – це: *“як правило, ті, хто поступав в університет імені Івана Франка, тоді повинні були відробити десь у Турківському районі, в школі. А слово “школа”, оскільки в мене мама була вчителька, мене абсолютно не приваблювало”*⁶. Друга вагома причина обрати Політехніку став факт із особистої біографії, яку в СРСР пильно перевіряли. Леонтій Вікторович згадував: *“...оскільки мої батьки були репресовані, а історичний факультет готував, в основному, працівників до ідеологічних структур, в той час, коли в Політехніці, а особливо на технічних факультетах, біографія не мала значення”*⁷. Так Леонтій Войтович став студентом технічної спеціальності. Як він зазначав: *“автомобіль і трактори дуже широка спеціальність – це і конструктор, і експлуатаційник”*. За результатами екзаменів декан механіко-машинобудівного факультету, професор Михайло Степанович Комаров, набирив собі групу на унікальну спеціальність *“динаміка і міцність машин”*, куди його і зарахували на навчання. *“Коли тебе, абітурієнта, професор вибирає, то, звичайно, ніяких заперечень там ніхто до уваги не приймає”*⁸, – зауважує Л. Войтович.

Знайомство з військовою кафедрою Політехніки у студентів розпочалось майже одразу, на першому курсі із предмету Цивільна оборона, який читали офіцери. Від другого до п'ятого курсу відбувалось навчання на військовій кафедрі, що було обов'язковим для всіх студентів-чоловіків. Як зазначав Л. Войтович, звільнені від занять на військовій кафедрі були або дуже хворі студенти, або студенти зі специфічними хворобами. *“Навіть студенти із поганим зором успішно навчалися на військовій кафедрі, а після завершення навчання служили в армії”*, – стверджував професор⁹. Курс, на якому навчався Леонтій Войтович, проходив військовий вишкіл за новою програмою навчання за спеціальністю *“автотракторна служба”*, профіль підготовки *“0701 – командир автомобільного взводу”*. Зауважуємо, що студенти механіко-машинобудівного факультету фактично продовжували вивчати свій основний фах, лише у військовому аспекті.

Зазначимо, що упродовж 1967–1968 навчального року на військовій кафедрі сталась низка змін у профілізації¹⁰, відповідно до введення в дію нового Закону *“про всезагальну військову повинність”*, що понесло за собою зміни назв профілів та номенклатури військово-облікових спеціальностей. В кінці 1960-х рр. військова кафедра ЛПІ готувала студентів за оновленими профілями: ВОС-0305 – *“офіцер підрозділів радіотехнічних засобів ППО сухопутних військ”*; ВОС-3307 – *“інженер з радіолокаційних засобів зенітної артилерії”*, ВОС-0402 – *“командир взводу радіозв'язку”*, ВОС-1102 – *профіль офіцерів-геодезистів*, ВОС-0701 – *“командир автомобільного взводу”*. Крім того, відкрили новий профіль підготовки *“ВОС-3601 – “інженер з хімічного озброєння засобів захисту”*¹¹.

Окрім змін у назві та роботі профілів підготовки, кафедра інституту від 1968 р. була перенесена у новий корпус по вул. Ватутіна (тепер – вул. Князя Романа), де швидко освоювала нові приміщення та пристосовувала їх до вишколу за оновленими профілями¹². Професор Л. Войтович та його

⁵ “Інтерв'ю із професором Леонтієм Войтовичем”, *Записала Лариса Шелестак*. Львів, 15 січня 2019 р.

⁶ Там само.

⁷ Там само.

⁸ Там само.

⁹ Протоколи засідань партійних зборань військової кафедри (1968 г.), Державний архів Львівської області (далі – ДАЛО), ф. П-380, оп. 1 спр. 465, арк. 34.

¹⁰ Тематические планы военной подготовки студентов на 1970–1971 учебный год., ДАЛО, ф. Р-120, оп. 12, спр. 845, арк. 1–558.

¹¹ “Інтерв'ю із викладачем військової кафедри ЛПІ (1968–1978), начальником циклу експлуатації і ремонту автомобіля (1975–1978), полковником Миколою Степановичем Кузьменком”, *Записала Лариса Шелестак*. Львів, 11 квітня 2019 р.

¹² “Інтерв'ю із професором Леонтієм Войтовичем”, *Записала Лариса Шелестак*. Львів, 15 січня 2019 р.

однокурсники брали активну участь в обладнанні нових кабінетів та аудиторій, тому він достеменно про це пам'ятав та відзначав високий рівень матеріальної бази та оснащення кабінетів: *“Взагалі кафедра була обладнана, на той час, нам здавалося, прекрасно, ...вистачало і аудиторій, і матеріальної бази”*¹³. Вся література та конспекти були в доступі на кафедрі для службового використання. На подвір'ї кафедри під накриттям був клас гарячого запуску, були обладнані практично більшість технічного обслуговування. Там же стояв МТЛБ – Багатоцільовий тягач легкий броньований, стояли машини, на яких практично на місці могли проводити реальне техобслуговування. Професор пригадував: *“коли ми завершували навчання на п'ятому курсі, то там викладачі вже мали записані лекції, вже не просто їх читали, а мали записані лекції на екрані, що можна було звідти тільки переписувати. Тобто, то, чого ще сьогодні нема в університеті”*¹⁴. Зазначимо, що кафедра володіла доброю технічною базою і під час проведення занять все частіше викладачі використовували діафільми, електрифіковані панорами, електрифіковані тактичний ящик та стенди тощо¹⁵.

Незважаючи на нові профілі навчання, варто зауважити, що робота на кафедрі і надалі проходила за визначеним сценарієм. Проаналізувавши методичні матеріали кафедри, зауважуємо що у навчальних програмах та тематичних планах змінювались лише кількість годин на той чи інший предмет. Як і в минулі роки на другому курсі студентів знайомили з основами військової підготовки: вони вивчали військову топографію, статuti Збройних сил, зброю масового ураження і захист від неї, проходили курси вогневої (стрілецької) та стрийової (муштрової) підготовки, знайомились з історією війн та військового мистецтва¹⁶. На заняттях зі стрийової підготовки студенти марширувати по плацу на подвір'ї кафедри, вчилися правильно повертатися через ліве плече, рапортувати, формулювати завдання, відповідати: *“Не було такого, що здав і забув. Потрібно було відповідати відповідно до Статуту”*¹⁷. Заняття зі стрілецької підготовки проходили в тирі, що знаходився в Головному корпусі інституту, однак, Л. Войтович відзначав, що туди виводили студентів лише, щоб навчити розбирати та збирати автомати, кулемети та пістолети, тобто – теоретичного курсу, а самої практики стрільби було мало. Велику увагу приділяли заняттям із матеріальної частини. Окремо вчили двигуни, гусеничні, колісні машини¹⁸. Леонтій Войтович згадує, що теоретичне навчання закріплювалось практичними вправами безпосередньо на техніці. На циклі загальновійськової підготовки студенти часто їхали на полігоні¹⁹. Вони переодягались в солдатську форму, централізовано разом із офіцерами кафедри виїздили на Яворівський полігон. На заняттях практикували копати окопи, біг в атаку, що підготувало їх до практичного вишколу в таборах²⁰. Після кожного курсу здавали залік, а в кінці циклу підготовки – екзамен, на який виносили питання з усіх предметів циклу²¹.

Починаючи від третього курсу, студенти вивчали дисципліни відповідно до їхнього профілю навчання. Майбутні командири автомобільного взводу вивчали будову, ремонт та експлуатацію автомобілів і гусеничних машин, зокрема, автомобілів підвищеної прохідності ГАЗ-66, ЗІЛ-131 і Урал-375²², особливості будови автомобілів КРАЗ-214, колісних бронетранспортерів і гусеничних тягачів АТС-59 (МТ-Л)²³. Зазначимо, що перехід до вивчення нових марок машин відбувся у 1968–1969 навчальному році. Щоб запобігти паралелізму і дублюванню вивченого матеріалу з курсу будови автомобілів і гусеничних машин, військова кафедра проводила навчання за спільним тематичним планом із цивільною кафедрою автомобілів. Лекції з теоретичного курсу читали викладачі кафедри автомобілів, а аудиторно-групові і практичні заняття проводили на військовій кафедрі²⁴. Важливим предметом був ремонт та технічна експлуатація. Вивчали також курс *“Особливості військового ремонту”*, окремий курс *“Паливо-мастильні матеріали”*, де навчали практичних речей, наприклад,

¹³ “Інтерв'ю із професором Леонтієм Войтовичем”, *Записала Лариса Шелестак*. Львів, 15 січня 2019 р.

¹⁴ Протоколи партійного бюро военной кафедри (1971 г.), ДАЛО, ф. П-380, оп. 1, спр. 542, арк. 6.

¹⁵ Там само.

¹⁶ “Інтерв'ю із професором Леонтієм Войтовичем”, *Записала Лариса Шелестак*. Львів, 15 січня 2019 р.

¹⁷ Там само.

¹⁸ Там само.

¹⁹ Там само.

²⁰ “Інтерв'ю із професором Леонтієм Войтовичем”, *Записала Лариса Шелестак*. Львів, 15 січня 2019 р.

²¹ Протоколи засідань партійного бюро военной кафедри (1969 г.), ДАЛО, ф. П-380, оп.1, спр. 481, арк. 16.

²² Тематические планы военной подготовки студентов на 1970–1971 учебный год, ДАЛО, ф. Р-120, оп. 12, спр. 845, арк. 102.

²³ Там само, арк. 102–104.

²⁴ “Інтерв'ю із професором Леонтієм Войтовичем”, *Записала Лариса Шелестак*. Львів, 15 січня 2019 р.

якщо немає потрібного масла, що потрібно змішувати, щоб отримати аналог. *“Вчили навіть як по звуку визначити те, що сталося із двигуном”*²⁵. Із технічного обслуговування навчали проводити поточний ремонт, середній ремонт, капітальний ремонт²⁶. На автотракторній службі викладали механізми логістики, до прикладу як перевозити військову техніку залізничним транспортом²⁷.

На останньому курсі навчали дисциплін, що відповідали профілю підготовки – автотракторна служба. Леонтій Войтович зауважував на високому рівні знань та практичних навичках офіцерів кафедри, які викладали заняття. Вони добре володіли не лише матеріалом та технічною частиною, але й знали багато нюансів роботи із військовою технікою. *“Бо в радянському автомобілебудуванні було багато підводних каменів, автомобілі різних років випуску, одного і того і самого, і марки відрізнялися, і там були нюанси”*²⁸. Саме ці речі і навчали на військовій кафедрі, адже офіцери були практиками, а на теорії цього не пояснювали.

Заняття на кафедрі нерідко супроводжувались анекдотичними ситуаціями. Проф. Л. Войтович пригадує цікавий випадок із одним студентом його взводу на занятті із паливо-мастильних матеріалів, яке викладав полковник Оскар Якович Каганов^{**}. У той день офіцер прийшов у парадному мундирі, отримуючи, очевидно, чергову нагороду. На занятті студент повинен був під'єднати нагнітач і заправити його солідолом, але замість перевірити технічну справність, побіг доповідати офіцеру, а тим часом інші студенти послабили кріплення, через що вирвало трубку і солідол полився на офіцера. Офіцер проявив такт, однак пригрозив, що студент буде довго здавати у нього залік²⁹. Зауважимо, що на військовій кафедрі засуджувались випадки, коли офіцери дозволяли собі замість повторно пояснити інформацію, чи суворо попередити, кричати та принижували особистість студента. Зазначалось, що такими діями наносились збитки патріотичному вихованню молоді³⁰.

Студентами окремих профілів підготовки займалися начальники циклів, які були своєрідними кураторами. З ним студенти стикались не лише на заняттях, але і в організаційній роботі. Начальником автотранспортного профілю був підполковник Валентин Павлович Полев^{***}. Він викладав у студентів експлуатацію машин та автотракторну службу. Тоді як начальник кафедри полковник Михайло Федорович Казаков^{****}, у розумінні студентів, був величною постаттю на рівні із керівництвом інституту та майже не брав участі у звичайному навчальному процесі³¹.

Заняття на військовій кафедрі відбувались в окремий день тижня, перехід на який було зумовлено і затверджено через переїзд кафедри в нове віддалене від навчальних корпусів інституту приміщення в другій половині 1960-х рр. Про що зазначав начальник кафедри полковник М. Ф. Казаков: *“прийнятним є виключно військовий день”*³². Заняття тривали від 9 до 18 год. Окремо виділяли години на самопідготовку з використанням кафедральної літератури. На кафедрі студенти приходили обов'язково підстриженими, в галстуку і з комсомольським значком. Студентів профілю ділили на взводи, де кожен взвод мав командира, а інколи й заступника командира. Мова навчання була російська, армійська – *“мова статутів”*³³. Незважаючи на військовий формалізм та дисципліну, студенти, навчаючись на військовій кафедрі, потрапляли у різні курйозні випадки. Кожний ранок на кафедрі починався із розводу, на якому офіцери перевіряли зовнішній вигляд студентів. Існувала строга

²⁵ “Інтерв'ю із професором Леонтієм Войтовичем”, *Записала Лариса Шелестак*. Львів, 15 січня 2019 р.

²⁶ Там само.

²⁷ Там само.

^{**} Полковник Каганов Оскар Якович, 1921 р. н., єврей. Навчався у Академії бронетанкових військ, яку закінчив у 1943 р. Член КПРС. Офіцер автомобільного циклу військової кафедри, викладав від 1952 р. На початку 1970-х рр. отримав науковий ступінь кандидата технічних наук та посаду доцента військової кафедри. Див.: Штатные формуляры профессорско-преподавательского состава на 1970–1971 уч. г., Архів НУ “ЛП”, ф. Р-120, оп. 31-л, спр. 323, арк. 25. 110 арк.

²⁸ “Інтерв'ю із професором Леонтієм Войтовичем”, *Записала Лариса Шелестак*. Львів, 15 січня 2019 р.

²⁹ Протоколи партійних собраний военной кафедры (1968 г.), ДАЛО, ф. П-380, оп. 1, спр. 465, арк. 51.

^{***} Полев Валентин Павлович – підполковник, офіцер, викладач військової кафедри від 1965 р. Росіянин з Уралу 1935 р. н. Навчався в Ленінградській військовій академії (1961 р.), член КПРС. Див.: Штатные формуляры профессорско-преподавательского состава на 1970"1971 уч. г., Архів НУ “ЛП”, ф. Р-120, оп. 31-л, спр. 323, арк. 25. 110 арк.

^{****} Полковник Михайло Федорович Казаков – начальник військової кафедри ЛПІ від травня 1960 р. до до 1977 р. Росіянин, 1921 р. н., член КПРС, бойовий офіцер. Здобув вищу освіту в Артилерійській академії у Москві у 1950 р. На кафедрі викладав тактику та артилерійську підготовку. Див.: Штатные формуляры профессорско-преподавательского персонала на 1964–1965 уч. г., Архів НУ “ЛП”, ф. Р-120, оп. 31-л, спр. 223, арк. 40.

³⁰ “Інтерв'ю із професором Леонтієм Войтовичем”, *Записала Лариса Шелестак*. Львів, 15 січня 2019 р.

³¹ Протоколи партійних собраний военной кафедры (1966 г.), ДАЛО, ф. П-380, оп. 1, спр. 327, арк. 46.

³² “Інтерв'ю із професором Леонтієм Войтовичем”, *Записала Лариса Шелестак*. Львів, 15 січня 2019 р.

³³ Там само.

дисципліна, а запізнення були заборонені. Професор Л. Войтович пригадає випадок на одному із розводів, коли його однокурсник запізнився. Офіцер, який був родом із півночі Росії виділив його своєю увагою, запитавши, що сталося. Студент відповів на російський манер: *“ходив до склепу за м'яштами”*. Офіцер звичайно подумав про кладовище, а значення іншого слова так і не відгадав³⁴.

Вагомим обов'язком військової кафедри було військово-патріотичне виховання студентів. Упродовж 1960-х–1970-х рр. офіцери військової кафедри ЛПІ спільно із іншими структурними підрозділами інституту активно організовували зустрічі студентів із ветеранами Другої світової війни³⁵, проводили молодіжні вечори на факультетах, присвячені військово-історичним подіям³⁶, а також екскурсії в музей військ Прикарпатського військового округу, музей ім. В. Леніна та місцями боїв німецько-радянської війни³⁷. У програмі навчання було передбачене заняття із політінформації (одна година на тиждень), яке проводились регулярно. Зауважуємо, що офіцери кафедри хоч і викладали лекційний матеріал, однак досконалого знання із цього предмету не вимагали³⁸, ця інформація мала радше інформаційний та рекомендаційний характер. Жодних конспектів із цього предмету студенти не вели, адже викладачі не заставляли. І, як стверджує Леонтій Войтович, ця інформація була для них другорядною. Військова кафедра навчала лише тих знань, що стосувалось безпосередньо армії, була спеціалізована під вимоги політехнічного інституту. Навіть ДОСААФ (Всесоюзне Добровільне товариство сприяння армії, авіації і флоту) контролювала більше кафедра фізичного виховання, а не військова, хоча курували цією організацією спільно дві кафедри. Зазначимо, що Леонтій Войтович будучи студентом, активно займався кульовою стрільбою у секції ДОСААФ та був кандидатом в майстри спорту. Відмітимо, що заняття у секціях ДОСААФ зараховували як заняття із фізкультури. На кінець 1960-х років крім секції зі стрільби працювали також парашутна і кінна. Леонтій Вікторович відзначав, що кафедра фізкультури, що знаходилась у Стрийському парку, також була дуже добре оснащена із великою матеріальною базою. Вона мала свій басейн, а також користувалась стадіоном “Динамо” для всіх видів ігор. Тир, який розміщувався в підвалі головного корпусу Політехніки, очевидно, використовували дві кафедри, та був розрахований на 50 метрів. Там проводились стрільби із пістолета та карабіна³⁹.

Ставлення студентів до навчання на військовій кафедрі Політехніки було позитивним, оскільки профілі підготовки співпадали із цивільною спеціальністю, а офіцери кафедри фахово викладали не лише військові дисципліни, але й навчали студентів практичних навичок. *“Ми з великим задоволенням відвідували заняття на військовій кафедрі. І багато чого навчилися”*⁴⁰.

В кінці 1960-х рр. відбулись зміни у навчальній програмі військової підготовки, тому студенти Політехніки проходили навчальні збори у військах не після 4-ого курсу, як було раніше, а після завершення навчання, тобто у липні–серпні після п'ятого курсу⁴¹. Станом на 1970–1971 н. р. студенти Політехніки проходили табори з шести профілів підготовки: “офіцер підрозділів радіотехнічних засобів ППО сухопутних військ” – ВОС-0305, “інженер з радіолокаційних засобів зенітної артилерії” – ВОС-3307, “командир взводу радіозв'язку” – ВОС-0402, “офіцер-геодезист” – ВОС-1102, “командир автомобільного взводу” – ВОС-0701 та “інженер з хімічного озброєння засобів захисту” – ВОС-3601⁴². Командні військові спеціальності проходили табори упродовж 60 днів, а інженерні – 30⁴³. Студентів відправляли у військовій частини відповідно до профілів підготовки. З ними в табори їхали

³⁴ С. Сморгков, “Розповідь про нескорених”, *Радянський студент*, 8, 4 березня 1975, 2.

³⁵ Протоколи партійних зборів військової кафедри ЛПІ (17.03.1960–29.12.1960), ДАЛО, ф. П-380, оп. 1, спр. 353, арк. 78.

³⁶ М. Зінченко, “Добра традиція”, *Радянський студент*, 4 лютого 1976, 2.

³⁷ “Інтерв'ю із професором Леонтієм Войтовичем”, *Записала Лариса Шелестак*. Львів, 15 січня 2019 р.

³⁸ Там само.

³⁹ Там само.

⁴⁰ Протоколи партійних зборів первинної партійної організації військової кафедри та кафедри фізвиховання (1970 г.), ДАЛО, ф. П-380, оп. 1, спр. 525, арк. 47.; “Інтерв'ю із професором Леонтієм Войтовичем”, *Записала Лариса Шелестак*. Львів, 15 січня 2019 р.; “Інтерв'ю із викладачем військової кафедри ЛПІ (1968–1978), начальником циклу експлуатації і ремонту автомобіля (1975–1978), полковником Миколою Степановичем Кузьменком”, *Записала Лариса Шелестак*. Львів, 11 квітня 2019 р.

⁴¹ Тематические планы военной подготовки студентов на 1970–1971 учебный год, ДАЛО, ф. Р-120, оп. 12, спр. 845, арк. 1–558.

⁴² Тематические планы военной подготовки учебных сборов студентов на 1970–1971 учебный год, ДАЛО, ф. Р-120, оп. 12, спр. 846, арк. 374.

⁴³ “Інтерв'ю із професором Леонтієм Войтовичем”, *Записала Лариса Шелестак*. Львів, 15 січня 2019 р.

викладачі кафедри як куратори, які відповідали за дисципліну. Автомобільний профіль й, зокрема, взвод Леонтія Войтовича проходив практичний вишкіл у військовій частині в Раві-Руській⁴⁴.

В таборах студенти, які вже мали досвід служби в армії, отримували звання сержанта, а інші були рядовими. З-поміж досвідчених студентів обирали командира взводу. Однак, оскільки більшість із групи Леонтія Войтовича були студентами після школи, він також певний час був заступником командира взводу. Сам він відзначив, що його обрали “за зовнішнім виглядом”, адже, як він стверджував, виглядав старшим за однолітків⁴⁵.

Навчання у військах було безпосередньо наближене до військових умов: із нічними підйомами, тривогами тощо⁴⁶. Програма зборів для студентів усіх профілів була подібною. Студенти вивчали партійно-політичну роботу в Збройних силах СРСР, проходили загальновійськову підготовку, основою якої були: вишкіл зі стрілецької зброї, закріплення знань статутів, стрійова та фізична підготовка, військова топографія, інженерна підготовка і базовий курс зв'язку, а також спеціальна, технічна та тактико-спеціальна підготовка за військовою спеціальністю⁴⁷. Заняття на зборах проводили упродовж шести днів, субота виділялась на парко-господарський день, а також на ті заняття, на які не потрібно було залучати офіцерів військової частини⁴⁸. На завершальному етапі зборів проводились 2–3 добові тактико-спеціальні навчання тощо⁴⁹.

Заняття загальновійськового циклу в таборах були практичні: “Уночі тривога, вранці – маршбросок. Студентів заставляли бігати, а позаду полковник їхав на БТР і кричав їм «Быстрее! Быстрее!». Були польові заняття: штурмували укріплення, окопувались, проходили через палатку із газами, по команді «Внимание, газы!»”. Тоді студенти надягали на себе протихімічний захисний костюм (ОЗК) та виконували спеціальні команди⁵⁰.

Вогневу підготовку вивчали відповідно до курсу стрільб зі стрілецької зброї, що періодично оновлювався та вводився в дію наказом Головнокомандувача сухопутних військ (КС-69)⁵¹. Студентів навчали розбирати та збирати автомат, прицільного вогню з пістолетів та автоматів, тренували метати осколкові навчально-імітаційні гранати. Статуту студенти вивчали самостійно на самопідготовці, тоді як години, що були виділені за програмою, викладачі використовували, щоб провести семінари, на яких роз'яснювали основні засади та перевіряли знання. Стрійовий вишкіл охоплював одиночні прийоми і підготовку студентів як командирів підрозділів. Заняття тривало годину⁵².

Фізична підготовка проводилась відповідно до настанов Збройних сил, що вводились наказом міністра оборони (НФП-66)⁵³. Нормативи фізичної підготовки були передбачені в загальному іспиті. Студенти здавали підтягування на турніку, плавання тощо. Однак, вправу зараховували не від якості її виконання, а радше від поведінки студента відповідно до Статуту. Леонтій Войтович зауважує на таких моментах, що, якщо студенти не вміли виконувати якусь фізичну вправу, то офіцери могли її зарахувати, адже вони відповідали за цих студентів. Наприклад запитували: “«Хто вміє плавати, хто не вміє плавати – вийти зі строю! Так от, – каже, – всі останні підуть здавати норматив, але ви до води не підходите, щоб я за вас не відповідав». А норматив зарахував. Звичайно, були й такі студенти, які добре плавали, але спеціально казали, що не вміють і дивилися”⁵⁴.

Заняття з курсу військової топографії відбувались винятково на локації. Студенти вчилися орієнтуватись на місцевості без карти та по карті, виконувати рух за азимутом. Під час навчання взвод розбивався на відділення, кожному відділенню призначали маршрут руху протяжністю в 4 км і азимут. З курсу інженерної підготовки студентів знайомили із будовою, обладнанням і маскуванням

⁴⁴ “Інтерв’ю із професором Леонтієм Войтовичем”, *Записала Лариса Шелестак*. Львів, 15 січня 2019 р.

⁴⁵ Там само.

⁴⁶ Тематические планы военной подготовки учебных сборов студентов на 1970–1971 учебный год, ДАЛО, ф. Р-120, оп. 12, спр. 846, арк. 374–375.

⁴⁷ Протоколы партийных собраний военной кафедры (1973 г.), ДАЛО, ф. П-380, оп. 1, спр. 631, арк. 33.

⁴⁸ Протоколы партийных собраний военной кафедры (1981 г.), ДАЛО, ф. П-380, оп. 1, спр. 916, арк. 61.

⁴⁹ “Інтерв’ю із професором Леонтієм Войтовичем”, *Записала Лариса Шелестак*. Львів, 15 січня 2019 р.

⁵⁰ Лариса Шелестак, “Вишкіл офіцерів запасу в цивільних вищих навчальних закладах Львова (1944–1991)”. *Дисертація доктора філософії*. Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2021, 200, доступ отримано 10 березня 2025 р., https://lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/12/dis_shelestak.pdf

⁵¹ Тематические планы военной подготовки учебных сборов студентов на 1970–1971 учебный год, ДАЛО, ф. Р-120, оп. 12, спр. 846, арк. 8–269.

⁵² Там само.

⁵³ “Інтерв’ю із професором Леонтієм Войтовичем”, *Записала Лариса Шелестак*. Львів, 15 січня 2019 р.

⁵⁴ Тематические планы военной подготовки учебных сборов студентов на 1970–1971 учебный год, ДАЛО, ф. Р-120, оп. 12, спр. 846, арк. 8–269.

окопів та укриття для особового складу, штатного озброєння і техніки, а на курсі зв'язку кожен студент готував радіостанцію для роботи і проводив радіообмін телеграмами з невеликим текстом⁵⁵.

Кількість годин, що відводилась на загальновійськовий вишкіл варіювалась відповідно до профілю. Для інженерних спеціальностей відводили 71 годину⁵⁶, для командирів автомобільного взводу – 106 годин⁵⁷, для командирів взводу радіозв'язку та офіцерів підрозділів радіотехнічних засобів ППО сухопутних військ – 94 години⁵⁸. Надалі студенти освоювали спеціальні предмети відповідно до профілю підготовки.

Крім навчання, у таборах студенти випускали стінгазету та бойовий листок⁵⁹. На збори вони брали із собою конспекти, які увесь час навчання зберігались у кабінетах кафедри, для того, щоб підготуватись до загального іспиту. Леонтій Войтович зазначав, що абсолютна більшість студентів здавала цей екзамен: *“Я не пам'ятаю такого випадку, що хтось, хто попав у табори, щоб там не здали екзамену, щоб їм не присвоїли... З таборів не виганяли. Ну, може хтось десь приславився чимось таким”*⁶⁰. Однак, з протоколів партійних засідань кафедри, все ж дізнаємося, що майже щороку траплялися проблеми через порушення дисципліни на зборах і студентів⁶¹, і офіцерів кафедри, яких ловили на розпиванні спиртних напоїв, чи у нетверезому стані, та які могли самовільно відлучатись з території військової частини⁶². Через інциденти з пияцтвом на кафедрі започаткували практику, що на кожного залученого в табори офіцера, начальник навчальної частини писав характеристику його діянь на зборах⁶³.

Викладачі кафедри також нерідко скаржились на недостатнє укомплектування таборів командним складом. Знаходимо інформацію, що при деяких військових частинах, виділені для таборів офіцери не були спеціалістами профілю, за якими готували студентів, що знижувало, передусім, якість практичних занять, або ж часто офіцери частини постійно відволікались для виконання своїх безпосередніх обов'язків⁶⁴.

Документи щодо атестації студентів для надання офіцерського звання готували заздалегідь. Перед відбуттям на збори начальник навчальної частини кафедри отримував в навчальній частині інституту атестаційні листи, бланки характеристик, листи військової присяги, витяги з протоколів випускних екзаменаційних комісій, щоб провести атестацію кожного студента⁶⁵. Не атестувались студенти, які не пройшли збори та ті, що не захистили дипломні проєкти. Про кожен випадок, пов'язаний з атестацією та висновком *“недостойний присвоєння першого офіцерського звання”*, начальники циклів доповідали начальнику кафедри, щоб спільно прийняти рішення⁶⁶. Офіцери кафедри безпосередньо зі зборів скеровували у військові комісаріати списки студентів, що пройшли табори, на основі чого проставляли в приписних свідоцтвах штампи про присвоєння звання офіцера запасу⁶⁷. Від початку 1970-х рр. посвідчення офіцера запасу студенти отримували не на зборах, а за місцем роботи⁶⁸, або у військоматах за місцем прописки⁶⁹.

Після закінчення навчання у Політехніці Леонтій Войтович потрапив до армії, на посаду заступника командира батальйону з технічної частини. Пригадує, що знання та навички, отримані на військовій кафедрі, неабияк знадобились у війську та у професійному житті⁷⁰: *“Я працював в Інституті ремонту*

⁵⁵ Тематические планы военной подготовки учебных сборов студентов на 1970–1971 учебный год, ДАЛО, ф. Р-120, оп. 12, спр. 846, арк. 42.

⁵⁶ Там само, арк. 85.

⁵⁷ Там само, арк. 131, 175.

⁵⁸ “Інтерв'ю із професором Леонтієм Войтовичем”, *Записала Лариса Шелестак*. Львів, 15 січня 2019 р.

⁵⁹ Там само.

⁶⁰ Протоколи партійних собраний военной кафедры (1971 г.), ДАЛО, ф. П-380, оп. 1, спр. 543, арк. 33.

⁶¹ Протоколи партсобраний военной кафедры (1975 г.), ДАЛО, ф. П-380, оп. 1, спр. 704, арк. 97.; Протоколы партійних собраний военной кафедры (1979 г.), ДАЛО, ф. П-380, оп. 1, спр. 846, арк. 103.

⁶² Протоколы партійних собраний военной кафедры. (1980 г.), ДАЛО, ф. П-380, оп. 1, спр. 883, арк. 116.

⁶³ Протоколы партійних собраний военной кафедры (1981 г.), ДАЛО, ф. П-380, оп. 1, спр. 916, арк. 63.

⁶⁴ Протоколы партійних собраний военной кафедры. (1980 г.), ДАЛО, ф. П-380, оп. 1, спр. 883, арк. 118.

⁶⁵ Там само.

⁶⁶ Тематические планы военной подготовки учебных сборов студентов на 1970–1971 учебный год, ДАЛО, ф. Р-120, оп. 12, спр. 846, арк. 103.

⁶⁷ Протоколы партійних собраний военной кафедры (1973 г.), ДАЛО, ф. П-380, оп. 1, спр. 631, арк. 32.; “Інтерв'ю із професором Леонтієм Войтовичем”, *Записала Лариса Шелестак*. Львів, 15 січня 2019 р.

⁶⁸ “Інтерв'ю із випускником хіміко-технологічного факультету ЛПІ Петром Богдановичем Дубчаком”, *Записала Лариса Шелестак*. Львів, 10 квітня 2019 р.

⁶⁹ “Інтерв'ю із професором Леонтієм Войтовичем”, *Записала Лариса Шелестак*. Львів, 15 січня 2019 р.

⁷⁰ Там само.

і експлуатації машинної тактики, а ще й потім головним механіком, то мені ця кафедра дуже у пригоді стала. Практично більшість того, з чим я стикався перші роки роботи, це було те, чого навчився на кафедрі. Тому що моя спеціальність була більше теоретична – купа розрахунків, математика. Це було десь на другому плані... А от усі практичні навички я здобув на військовій кафедрі”⁷¹.

Отже, інтерв’ю з професором Леонтієм Войтовичем дозволило на мікроісторичному рівні відтворити сторінку життя студента Львівської Політехніки в період кінця 1960-х – початку 1970-х рр. Зауважуємо, що вибір технічного вишу Леонтієм Войтовичем був зумовлений і особистими мотивами, і обставинами, які створила радянська система, що обмежувала можливості дітей репресованих родин. Реконструкція військової підготовки засвідчує, що ця система поєднувала високий рівень матеріально-технічного забезпечення та навчання із формалізованістю (виконання нормативів чи наказів відповідно до статутів, а не фізичної можливості чи знань тощо) та суперечностями, властивими Радянській армії. Досвід професора Л. Войтовича як безпосереднього учасника навчального процесу дає змогу оцінити і позитивні аспекти вишколу – формування дисципліни, організаторських навичок, важливих технічних знань, отриманих безпосередньо на практиці з використанням діючої техніки, і його проблемні сторони. Участь у практичних заняттях, військових зборах та навчанні на полігонах дозволила студентам здобути широкий спектр умінь, від технічного обслуговування машин до командирських функцій. Цей досвід став важливим елементом життєвого шляху майбутнього вченого, сформувавши у нього дисципліну, витривалість і практичний підхід, що знайшли відображення у подальшій професійній діяльності. Аналіз досвіду Леонтія Войтовича також дозволяє проілюструвати, як інституційні практики радянської доби позначалися на індивідуальних біографіях. У студії ми також простежили не лише специфіку радянської військової підготовки у вищій школі, а й особистісний вимір студентського життя майбутнього науковця, що органічно вписується в ширший контекст доби.

A PAGE FROM THE BIOGRAPHY OF LEONTIY VOITOVYCH: STUDYING AT THE MILITARY DEPARTMENT OF THE LVIV POLYTECHNIC INSTITUTE

Larysa SHELESTAK

Ivan Franko National University of Lviv
Department of Local History

1 Universytetska St., 79000, Lviv, Ukraine
e-mail: larysa.shelestak@lnu.edu.ua
ORCID ID: 0000-0001-8673-3931

The article examines the student years of the well-known Ukrainian historian, Professor Leontiy Voitovych, and the specifics of his military training at the Lviv Polytechnic Institute in the late 1960s and early 1970s. The study is based on a microhistorical perspective, as we used an interview with the scholar. In addition, the author employed archival materials to reconstruct the experience of a student who was a participant of the educational process, and to compare his thoughts with official documents of the military department.

The article outlines the context of Soviet educational policy, according to which students of civilian higher education institutes were required to undergo military training. Upon graduation, this system allowed to obtain not only a diploma in a civilian profession but also a commission as an officer of the Soviet Army. This dual educational system functioned as part of the Soviet doctrine aimed at providing a trained personnel reserve.

Special attention is paid to Leontiy Voitovych’s personal choice of institution. His decision to study at a technical institute was not only the result of individual preferences but also a forced step within the limited opportunities available to children of repressed families. Thus, Voitovych’s student experience reflects a broader pattern of the time when biographies were deeply shaped by the constraints of the Soviet system.

Based on collected testimonies, the article reconstructs the content and structure of military training at Lviv Polytechnic. The training combined advanced technical resources, work with real military equipment, and practical exercises alongside theoretical instruction and strict discipline. Military training contributed to the development of endurance, organizational skills, and competencies essential for both military and civilian professions. Among the shortcomings of military training were the pronounced elements of formalism, expressed in the disciplined execution of exercises and military orders according to statutes – often without taking into account the physical capabilities or knowledge of the students.

An important component of the study is the assessment of how military training influenced the formation of Voitovych’s personality. The experience of his student years became not only part of his biography but also a factor in shaping his later worldview and professional activity. The qualities of discipline, practicality, and systematic thinking developed during this period are evident in his later career, including his work as a military historian.

⁷¹ “Інтерв’ю із професором Леонтієм Войтовичем”, *Записала Лариса Шелестак*. Львів, 15 січня 2019 р.

In conclusion, the article demonstrates how the institutional practices of the Soviet era affected individual experiences and the formation of entire generations of scholarly and technical intelligentsia. The combination of the macrohistorical context of the Soviet system with the microhistorical case of a particular individual makes it possible not only to reconstruct a specific aspect of Professor Voitovych's student life but also to better understand the mechanisms of Soviet educational and military policy in a broader social dimension.

Keywords: Professor Leontiy Voitovych, Military Department, Lviv Polytechnic, reserve officers, Soviet Army, education, Lviv.

REFERENCES

- “Interviu iz vykladachem viiskovoi kafedry LPI (1968–1978), nachalnymkom tsykladu ekspluatatsii i remontu avtomobilia (1975–1978), polkovnykom Mykoloiu Stepanovychem Kuzmenkom”, *Zapysala Larysa Shelestak*. Lviv, 11 kvitnia 2019 r. (in Ukrainian)
- “Interviu iz vypusnykom khimiko-tehnolohichnoho fakultetu LPI Petrom Bohdanovychem Dubchakom”, *Zapysala Larysa Shelestak*. Lviv, 10 kvitnia 2019 r. (in Ukrainian)
- “Interviu iz profesorom Leontiyem Voitovychem”, *Zapysala Larysa Shelestak*. Lviv, 15 sichnia 2019 r. (in Ukrainian)
- Protokoly partyinkh sobranyi voennoi kafedry LPI (17.03.1960–29.12.1960), DALO, f. P-380, op. 1, spr. 353, ark. 78. (in russian)
- Protokoly partyinykh sobranyi voennoi kafedry (1966 g.), DALO, f. P-380, op. 1, spr. 327, ark. 46. (in russian)
- Protokoly zasedanyi partyinykh sobranyi voennoi kafedry (1968 g.), DALO, f. P-380, op. 1 spr. 465, ark. 34, 51. (in russian)
- Protokoly zasedanyi partyinoho biuro voennoi kafedry (1969 g.), DALO, f. P-380, op.1, spr. 481, ark. 16. (in russian)
- Protokoly partyinykh sobranyi pervychnoi partyinoini organyzatsyy voennoi kafedry i kafedry fizvospytanyia (1970 g.), DALO, f. P-380, op. 1, spr. 525, ark. 47. (in russian)
- Protokoly partyinogo biuro voennoi kafedry (1971 g.), DALO, f. P-380, op. 1, spr. 542, ark. 6. (in russian)
- Protokoly partyinykh sobranyi voennoi kafedry (1971 g.), DALO, f. P-380, op. 1, spr. 543, ark. 33. (in russian)
- Protokoly partyinykh sobranyi voennoi kafedry (1973 g.), DALO, f. P-380, op. 1, spr. 631, ark. 32, 33. (in russian)
- Protokoly partsobranyi voennoi kafedry (1975 g.), DALO, f. P-380, op. 1, spr. 704, ark. 97. (in russian)
- Protokoly partyinykh sobranyi voennoi kafedry (1979 g.), DALO, f. P-380, op. 1, spr. 846, ark. 103. (in russian)
- Protokoly partyinykh sobranyi voennoi kafedry (1980 g.), DALO, f. P-380, op. 1, spr. 883, ark. 116, 118. (in russian)
- Protokoly partyinykh sobranyi voennoi kafedry (1981 g.), DALO, f. P-380, op. 1, spr. 916, ark. 61, 63. (in russian)
- Shelestak, Larysa. “Spohady ta otsinka vypusnykiv istorychnoho fakultetu Lvivskoho universytetu pro navchannia na viiskovii kafedri”, *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriia istorychna*, No. 56, 2024: 114–133, <http://dx.doi.org/10.30970/his.2024.56.12471> (in Ukrainian)
- Shelestak, Larysa. “Vyshkil ofitseriv zapasu v tsyvilnykh vyshchykh navchalnykh zakladakh Lvova (1944–1991)”. *Dysertatsiia doktora filosofii*, Lviv: Lvivskiy natsionalnyi universytet imeni Ivana Franka, 2021, 200, dostup otrymano 10 bereznia 2025 r., https://lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/12/dis_shelestak.pdf (in Ukrainian)
- Shtatnye formuliary professorsko-prepodavatelskogo personala na 1964–1965 uch. g., Arkhiv NU “LP”, f. R-120, op. 31-l, spr. 223, ark. 40. (in russian)
- Shtatnye formuliary professorsko-prepodavatelskogo sostava na 1970–1971 uch. g., Arkhiv NU “LP”, f. R-120, op. 31 l, spr. 323, ark. 25. (in russian)
- Smorchkov, S. “Rozpovid pro neskorenykh”, *Radianskyi student*, 8, 4 bereznia 1975, 2. (in Ukrainian)
- Tematycheskye plany voennoi podhotovki studentov na 1970–1971 uchebnyi god., DALO, f. R-120, op. 12, spr. 845, ark. 1–558. (in russian)
- Tematycheskye plany voennoi podhotovki uchebnykh sborov studentov na 1970–1971 uchebnyy god, DALO, f. R-120, op. 12, spr. 846, ark. 375. (in russian)
- Zinchenko, M. “Dobra tradytsiia”, *Radianskyi student*, 4 liutoho 1976, 2. (in Ukrainian)